

ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛГААНД ДАХЬ ЯЛТНЫ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Одонхорлоогийн Батсайхан

ШШГС-ийн багш ахмад

Амьдралын баялагийг үйлдвэрлэхэд чиглэгдсэн хүмүүсийн үйл ажиллагааг бид хөдөлмөр гэж нэрлэдэг. Нийгмийн амьдралд хүнийг бүх талаар нь төлөвшүүлэн хөгжүүлэх, амьдрах боломж нөхцлийг нь дээшлүүлэхэд хөдөлмөр чухал хүчин зүйл болдог нь зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцооны өнөө үед улам тодорхой болж байна. Хөдөлмөрийн явцад хүндэвтэр буюу хөдөлмөрийн бэрхшээлийг давах чадвар, хүч, энерги, идэвх санаачлага, тэсвэр хатуужил, зориг эрмэлзэл, мөн хамт олон ч чанар хувийн сонирхолд захируулах чадвар зэрэг зоригийн шинжүүд төлөвшин тогтож зан төлөвт угшсан сөрөг шинжүүд шахагдан арилах замаар эерэг уур амьсгал үүсэх үндэслэл бий болдог. Тохиолдлын шинжтэй хөдөлмөр ялтныг хүмүүжүүлэх биш улам залхааж харин тодорхой нөхцөлд зохиогдсон зөв зохион байгуулалттай хөдөлмөр ялтныг хүмүүжүүлэх зөв хэрэглүүр болж сая чадна. Хорих ял эдлүүлэх үйл ажиллагааг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлага, эрх зүйн шинэчлэлтэй уялдуулан, ялтныг нийгэмшүүлэх ажиллагаанд хөдөлмөрийн оролцоог өргөжүүлэх, хөдөлмөрийн хүмүүжлийн үр нөлөө ялтанд хэрхэн нөлөөлж байгаад үнэлэлт дүгнэлт өгч үүргээ хангалттай биелүүлсэн, ямар нэг сахилгын зөрчил гаргаагүй ялтнуудыг хөхүүлэн дэмжиж ажиллахыг боловсронгуй болгох шаардлага тавигдаж байна.

Монголын төр гэм буруутай этгээдийн хэргийг шүүн хэлэлцэхдээ төрт ёсоо дээдлэн ялд унагаж түүний ялыг эдлүүлж ирсэн өнө эртний түүхтэй. 1924-11 сард хуралдсан Улсын анхдугаар их хурал, мөн онд хуралдсан МАН-ын 3-р их хурлаас Монгол улсын хорих ял эдлүүлэх байгууллагын практик үйл ажиллагаа эрх зүйн зохицуулалтын үндсэн чиглэл зарчмыг тодорхойлж өгсөн байна.

Тухайлбал: Гянданд хоригдож бүхий хэрэгтэн ардыг үйлдвэрт сургах, сургаж гэгээрүүлэх, аливаа шүүхийн тогтоолгүйгээр хэнийг ч хорихгүй байх, гяндан хорооны байдал нэн муу байгааг даруй сайжруулах насанд хүрээгүй хөвгүүд охид хэрэгт холбогдох аваас гянданаа хорихгүйгээр гэгээрүүлэх, аливаа хэрэгтэн ардын дотроос хүн төлөв засрах байдалтайгийг нь гянданаа хорихгүйгээр үйлдвэр хийлгэвэл зохих зэргийг онцлон заажээ. Эндээс үзэхэд Монгол улсад хорих ял эдлүүлэх байгууллага анх үүссэн цагаасаа гэм буруутай этгээдийн эрхийг хүндэтгэн, хорихоосоо урьтаж хөдөлмөрөөр хүмүүжүүлэх тэдэнд мэргэжил эзэмшүүлэх хөдөлмөрийн дадлага олгох ажил эрчимтэй

зохиогдож байсан түүхэн баримтууд олон байна. Тухайлбал: 1966, 1993, оны хуулиудад” ялтныг албадан хөдөлмөрлүүлэх,” 1981 оны хуульд “ялтан заавал хөдөлмөрлөх”, 1996 оны хуулинд “хорих байгууллага ялтныг албадан хөдөлмөрлүүлж, эрхэлсэн үйлдвэрийн чиглэлээр түүнд дадлага олгох”, 2002 оны **“Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хууль”**-д “ялтны хөдөлмөрийг хөдөлмөрийн хууль тогтоомжид заасан хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны журамд нийцүүлэн зохион байгуулахаар зааж,жирийн дэглэмтэй хорих ангийн ялтныг хорих байгууллага өөрийн болон хувь нийлүүлсэн, хамтарсан аж ахуйн нэгжид, эсхүл бусад аж ахуйн нэгжтэй гэрээ байгуулан зохих хяналттай ажиллуулах, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих ангийн ялтныг хорих анги зөвхөн өөрийн үйлдвэрлэл дээр харуул хамгаалалттай нөхцөлд ажиллуулахаар” тус тус заасан байна

2008-2011 онд “Ялтны гэм хорын хохирол барагдуулалтыг нэмэгдүүлж, талбөр барагдуулалтанд хяналт тавьж ажиллах хөтөлбөр”-ийг ШШГЕГ-ын даргын 2008.10.20-ны өдрийн А/102 дугаар тушаалаар батлуулан үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллаж байна.Уг хөтөлбөрийн хүрээнд төлбөртэй ялтныг хугацааны өмнө тэнсэн суллахгүй байх, төлбөртэй ялтныг хөдөлмөрт хамруулах, ажиллагааг явуулж байна. Хорих ангид үйлдвэрлэлийн чиглэлийг 2008 онд шинэчлэн тогтоож өгснөөр нийт ялтны 70-75 % ажлын байраар хангаж, 2010 онд 55-65% нь хорих ангийн аж ахуй үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалттай барилга байгууламжинд ажиллаж, тухайн орлогоос хохирогчийн хохирлыг нөхөн төлүүлэх зэрэг арга хэмжээ авч байна. ШШГЕГ-ын даргын 2010.05.18-ны өдрийн а/37 дугаар тушаалаар “Ялтны хөдөлмөрийн норм, норматив тогтоох болон цалин хөлс тодорхойлох журам”-ыг баталж ялтанд хийсэн хөдөлмөрт нь тохирсон цалин хөлс олгож байна. Ялтныг ажлын байраар хангах, хөдөлмөрийн хүмүүжил бий болгох зорилгоор ялтны хүнсний хэрэгцээний төмс, хүнсний ногоог өөрийн хүчээр тарьж, хэрэгцээндээ хэрэглэж хэвшсэн байна. Мөн 2009 онд “Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв”-ийг байгуулж хорих ангиудаас нийт 300 ялтныг Хоирх 421-р ангид төвлөрлүүлэн сургасан байна. Хорих ял эдлүүлэх үйл ажиллагаанд хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудлыг үе үеийн нийгэм улс төрийн онцлогт тохируулан ШШГТухай хууль болон бусад хууль тогтоомжоор зохицуулж иржээ. Тухайлбал: Социалист бүтээн байгуулалтын үед хөдөлмөрөөр хүнийг хүмүүжүүлнэ гэсэн уриатайгаар мөн төлөвлөгөөтэйгээр хөдөлмөр эрхлүүлж байсан байна. 1990 оноос хойш нийгмийн тогтолцоо өөрчлөгдөж чөлөөт хөдөлмөрийн зах зээлд шилжсэнээр хорих байгууллагын нийгэмд үйлчлэх бүтээлч үйл ажиллагааны хомсдол бий болжээ. Өнөө үед ялтныг хөдөлмөрлүүлэх, хөдөлмөрөөр нь хүмүүжүүлэх ажиллагаа дутагдалтай байна. Хорих анги ялтны дунд хууль, тогтоомж, журмын дагуу сургалт явуулж, хөдөлмөрийн дадлага олгож, хөдөлмөрлүүлж байгаа хэдий ч, эдгээрт хамрагдаж байгаа ялтнууд тооны хувьд бага ажлын байрны хомсдол байсаар байна.

Гадаадын зарим хорих ангиудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал

ХБНГУ

ХБНГУ-ын Шоронгийн тухай хуулийн зорилго нь хорих ялын нээлттэй хэлбэр ялтныг хэвийн амьдралд эргүүлэн оруулах, хуульд захирагдах, өөрийн үйлдлийн аливаа хариуцлагыг хүлээх, хэвийн ажиллаж амьдрахыг хангаж хариуцахад сургадаг. Тус улсад харьцангуй хөнгөн гэмт хэрэг үйлдсэн цөөн жилийн хорих ялтай ялтнуудыг нийгэмд дасгах, хөндийрүүлэхгүй байх зорилгоор суллагахаас нь өмнө “нээлттэй” ангид байлгадаг.

Хорих ангийн нээлттэй хэлбэр нь хуанлийн 21 өдрийн өмнөөс, богино хугацааны хорих хэлбэр нь хорих байгууллагаас гадуур өдөрт хэдэн цаг ажил эрхлэх боломж олгодог, харин ажил хөдөлмөр эрхлэх дэглэм нь хорих ангийн хяналтаас гадуур хөдөлмөр эрхлүүлдэг.

Хорих байгууллагын захиргаа, нийгмийн ажилтнууд хөдөлмөрийн биржтэй нягт харилцан ажиллаж, аж ахуйн аль чиглэлийн байгууллага өргөжин тэлж байгааг харгалзан тэнд ажиллах мэргэжилтэн бэлтгэх чиглэлээр сургалтын материаллаг баазыг бүрдүүлж байдаг.

Япон Улс

Япон улс нь “Суллагадсадад тусламж үзүүлэх тухай”, “Шоронгийн тухай хууль” болон бусад эрх зүйн актуудаар энэхүү харилцааг зохицуулдаг байна.

Хоригдлыг хүмүүжүүлэх үндсэн арга хэрэгсэл нь биеийн хүчний хөдөлмөр гэж үздэг. Хоригдлууд нь өдөрт 8, долоо хоногт 44 цаг ажилладаг байна.

Англи улсын Воттон шорон

Воттоны хорих ангид ялтан зөрчил гаргасан тохиолдолд сахилгын байранд хорих ойлголт байдаггүй. Засан хүмүүжүүлэх ерөнхий арга нь биеийн хүчний ажлууд юм. Хөдөлмөр нь заавал албадлагын биш бөгөөд өдрийн нийт ажлын цаг нь 6 цаг байдаг. Хөдөлмөрийн хөлс нь хийснээрээ байдгаараа бусад аль ч шоронгоос ялгаатай. Ялтнуудын үйлдсэн гэмт хэргийн болон хүчирхийллийн хор уршгийг өөрсдөөр нь ойлгуулах зорилгоор байнгын тусгай хичээл, сургалтууд явагддаг.

Оросын Холбооны Улс

ОХУ-ын эрүүгийн ял гүйцэтгэх тухай хууль тогтоомжид зааснаар ялтныг цалин хөлстэй хөдөлмөрт татан оролцуулсан хугацааг улсад ажилласан хугацаанд оруулж тооцох буюу хөдөлмөр эрхэлсэн ялтан жил бүр цалинтай амралт авах эрхтэй. Үүнд хөдөлмөр хүмүүжлийн колонид ял эдлэгсдийн амралтын үргэлжлэх хугацаа ажлын 18 хоног, засан хүмүүжүүлэх бусад байгууллагад ял эдлэгсэд ажлын 14 хоног тус тус цалинтай амрахаар хуульчилжээ: дээрхи орнуудын хувьд ялтныг хөдөлмөр эрхлүүлэх асуудлыг тодорхой

зааж өгсөн байна. Энэ нь :

- Хорих байгууллагаас гадуур хөдөлмөр эрхлэх,
- Хорих байгууллага дотор буюу сулагдахаас өмнө хөдөлмөр эрхлэх
- Гэрээгээр хөдөлмөр эрхлэх гэх мэтчилэн тусгаж өгсөн нь ажил хийлгэх, хөдөлмөр эрхлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлсэн байна.

Судалж үзсэн гадаадын улсуудад :

- Эрүүгийн хууль тогтоомжоо шинэчлэх
- Хорих ял эдлүүлэх байгууллагын тухай хууль тогтоомжид өөрчлөлт хийх, хоригдлыг ажил хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай баримт бичиг гаргах зэрэг арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн байна.

Дүгнэлт

Ялтныг дэглэмийн ялгаагаар ангилж хөдөлмөрлүүлэх үйл ажиллагааг явуулж байгаа нь өнөөгийн нийгмийн шаардлагад төдийлөн нийцэхгүй, ялтныг хөдөлмөрийн үр нөлөөгөөр хүмүүжүүлэх, иргэний амьдралд бэлдэх, мэргэшүүлж дадлагажуулахад болон нийгмийн гишүүн гэдгээ ухамсарлан ойлгоход учир дутагдалтай байдал байсаар байна. Зарим улс оронд яам агентлаг тодорхой төрлийн ажлыг хорих байгууллагын захиргаанд олгох үүрэг хүлээдэг байна.

Жишээлбэл: байгууллагын албан өрөөний тавилга бэлтгэх, эсвэл олон нийтийн байгууллагуудтай харилцан орон гэргүй болон халамжийн төвд зориулан хэрэгцээт эд зүйлийг хийх хэлбэрээр ажиллаж болдог байна. Гадаадын зарим орны туршлагыг авахдаа ялтныг хөдөлмөрлөх, нийгэмд ажиллаж, гэр бүлийнхэнтэйгээ холбоотой байх боломж олгохыг харгалзах. Мөн хорих байгууллагын ажилтнууд ялтныг ажилтай, завгүй байлгах талаар арга замыг эрэлхийлж, бүтээлчээр сэтгэн бодох шаардлагатай юм. Ялтны хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажиллах боломж нөхцлийг бий болгох, хөдөлмөрийн үр нөлөөгөөр хүмүүжлийн түвшинг дээшлүүлэхээр ялтны дундаас гарах зөрчил, гэмт хэргийг бууруулахад оршино.